

به نام خداوند جان و خرد

۱۳۳۷۲۹۸



مجموعه حقوق

حقوق مدنی

چاپ اول

مؤلف:

امین ایمان پور

وحید خوش تراش سندی

بهار ۱۳۹۴

سرشناسه	: خوش‌تراش‌سندی، وحید، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: حقوق مدنی
مشخصات نشر	: تهران: پوران پژوهش، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۷۴ ص.
فروست	: کتاب ارشد
شابک	: 978-964-184-203-3
وضعیت فهرست‌نویسی	: فنیای مختصر
یادداشت	: این مدرک در آدرس http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
شناسه افزوده	: ایمان‌پور، امین، ۱۳۶۸ -
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۶۸۴۷۷

انتشارات پوران پژوهش

نام کتاب:	حقوق مدنی
تألیف:	امین ایمان‌پور - وحید خوش‌تراش‌سندی
ناشر:	پوران پژوهش
حروفچینی:	پوران پژوهش
چاپ و صحافی:	نقش مهر
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
نوبت چاپ:	اول - بهار ۱۳۹۴
قیمت:	۱۷۰۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۸۴-۲۰۳-۳

ISBN: 978-964-184-203-3

دفتر مرکزی: میدان انقلاب - ابتدای کارگر جنوبی - کوچه مهدیزاده - پلاک ۹ - واحد ۵۴ تلفن: ۶۶۹۲۷۰۴۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف و ناشر، نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

برنام‌تہارستانی کہ قلم را آفرید

پیش‌گفتار انتشارات

نگاهی به شمار داوطلبان آزمون کارشناسی ارشد نشان می‌دهد که در این سال‌ها درخواست تحصیل در دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها افزایش چشمگیری داشته است. دشواری پیش روی بیشتر داوطلبان، گوناگونی منابع درسی و بود دسترسی به آنها و هم‌چنین نمونه آزمون‌های مناسب برای تمرین و فهم بیش‌تر مفاهیم در درس است.

مدیریت بنیاد انتشارات برآن پشه‌هش، آقای دکتر احمد هژبر و همسرشان بانو افسانه عبدی با بیش از ۱۵ سال کوشش در راستای برآورده‌سازی نیاز داوطلبان، با سیاست کلی چاپ کتاب‌های ارزنده با بهایی درخور، آماده‌سازی و پرداخت چهار مجموعه‌ی گوناگون با آماج‌های روشن را در دستور کار قرار داده است.

مجموعه‌ی نخست با نام کتاب ارشد (با سیاه رنگ) که تاکنون به دست داوطلبان رسیده، با پذیرش چشمگیری همراه بوده است. در هر عنوان کتاب، پس از شرح کامل درس در هر فصل، پرسش‌های چهارگزینه‌ای آزمون‌های سراسری و آزاد چند سال گذشته، پاسخ‌های تشریحی آورده شده است. شرح درس در هر کتاب از این مجموعه به گونه‌ای است که برای دانشجویان سال‌های پایین‌تر سودمند است و نیز یک منبع درسی مناسب برای دانشجویان و استادان دانشگاه‌های باشد. کتاب ارشد نخستین بار در مهرماه سال ۱۳۸۰ در قالب پانزده عنوان به داوطلبان شناسانده شد و هم‌اینک بیش از ۲۲۰ عنوان را دربرمی‌گیرد.

مجموعه‌ی دوم با نام چند آزمون ارشد (با جلد سیاه رنگ) به گونه‌ای گردآوری شده است که دانشجوی دفترچه‌های آزمون‌های سراسری سال‌های گذشته را با پاسخ‌های تشریحی در دسترس خواهد داشت.

مجموعه‌ی سوم با نام بانک تست ارشد (با جلد نارنجی رنگ) در دروس پایه و تخصصی هر رشته، یک کتاب کار به شمار می‌رود که در آن پرسش‌های طبقه‌بندی‌شده به همراه پاسخ‌های تشریحی آورده شده است تا دانشجو با حل و بررسی آن‌ها توانایی بایسته برای پاسخ‌گویی به آزمون‌ها را به دست آورد.

در آخر مجموعه‌ی چهارم که با جلد قهوه‌ای رنگ عرضه شده و به عنوان کتاب‌های مرجع در دانشگاه‌ها آموخته می‌شود.

به نام خدا

نهاد به یک رشته قواعد منظم و پایدار از نقش‌های توافق شده اطلاق می‌گردد که جامعه را قادر می‌سازد کارکردهای عمده‌اش را به انجام رساند.

نهادمندی زمانی متحقق می‌شود که یک جامعه تشخیص دهد رشته خاصی از ارزشها، هنجارها و نقشها برای بقایش چندان اهمیت دارند که اعضای جامعه باید آن را رعایت کنند و دولت می‌تواند با تصویب مقرراتی رفتار اعضایش را نهادمند سازد و آنان را به پیروی از این ارزشها و تعمیم سطح عدالت در اجتماع سوق دهد. به این چرخه فراگرد نهادمندی گفته می‌شود که به نوعی هدف و مبنای حقوق است. باید توجه داشت که در مباحث حقوقی این فراگرد تنها در برگیرنده اعضای یک جامعه نیست بلکه گاهی سطحی فرامردی و یا بی‌غیربومی دارد. که به شکل خلاصه می‌توان آنرا دربرگیرنده اشخاص مرتبط با یک کشور دانست.

حقوق مدنی یا حقوق عامه بر روابط اختصاصی افراد جامعه با هدف تامین آزادی این افراد و احترام به شخصیت، کرامت و حقوق انسانی آنان شکل گرفت. لذا ما بایستی برای رسیدن به این اهداف در قالب حقوق فردی، حقوقی را که افراد جامعه را می‌پاشند و دیگران ملزم به رعایت آن هستند تعیین نماییم. حقوق فردی (droits subjectifs) قدری است که نظام حقوقی یک کشور به افراد جامعه اعطا می‌نماید تا از اموالشان مستقیم و غیرمستقیم بهره‌برده، اما می‌توان به انجام رسانده و یا دیگران را به انجام برخی امور از قبیل انتقال اموال مجبور سازند.

حقوق فردی به سه دسته اصلی تقسیم می‌گردد: حقوق سیاسی (پلیتیکال)، حقوق عمومی و حقوق خصوصی. دو دسته نخست در قالب موقعیت‌های حقوقی مورد بحث نیست. اما مورد سوم یعنی حقوق خصوصی (private law) که در آن تمایز بین حق و حکم با دشواری همراه بود مورد بحث ما است.

کتاب پیش رو که به سلسله مباحث حقوق مدنی - از زیرمجموعه‌های حقوق خصوصی - پرداخته متشکل از هشت بخش است. هر بخش به صورت طبقه‌بندی شده حاوی نکاتی بوده که از چندین منبع معتبر حقوقی برگرفته شده است. در گردآوری این نکات تمام تلاشمان را کردیم که اولاً با توجه به ایرادات برخی از کتاب‌های انتشار یافته، در صحت هر مطلب و نکته شکی نباشد و ثانیاً به نکات اشاره نماییم که هم مورد توجه طراحان سوالات آزمون‌های سراسری، کانون وکلا، آزمون قضات و ... باشند و هم اساتید و مدرسان محترم حقوقی بتوانند از آن برای تدریس کلاسی استفاده نمایند.

از آنجا که هیچ کتابی عاری از نقص و اشتباه نیست از اساتید و دانشجویان عزیز تقاضا داریم اگر در تهیه‌ی محتوای این کتاب نقص و کاستی مشاهده نمودند ما را در رفع اشکالات احتمالی آن یاری نموده و این امکان را فراهم آورند که در آتیه کتابی بهتر تقدیم حضورتان نماییم.

در پایان تشکر می‌نمایم از تمامی افرادی که مرا در تهیه این کتاب یاری نمودند از جمله جناب آقای دکتر بابک پاکنیا و همچنین پدر و مادرم که التفاتشان توشه‌ی راه بنده بوده و پشتیبانی‌شان چراغ امید زندگانی می‌باشد، این کتاب را با کمال احترام به آنان تقدیم می‌نمایم.

فهرست مطالب

۳	بخش اول: اشخاص و محجورین
۴	فصل ۱: کلیات اشخاص
	مبحث اول: شخص حقیقی
	گفتار نخست: غایب مفقود الاثر
	گفتار دوم: عناوین متمایزکننده شخص حقیقی
	مبحث دوم: شخص حقوقی
۱۱	فصل ۲: اهلیت (capacity)
	مبحث اول: محجورین
	گفتار نخست: غیر رشید یا سقیه
	گفتار دوم: مجانین
	گفتار سوم: صغیرا
	مبحث دوم: نهادهای قانونی در اداره امور و حفاظت از محجور
	گفتار نخست: ولی خاص
	گفتار دوم: قیمومت
۱۶	فصل ۳: قرابت (proximity)
	مبحث نخست: قرابت نسبی و رضاعی
	گفتار نخست: تعریف قرابت نسبی
	گفتار دوم: آثار قرابت نسبی
	گفتار سوم: قرابت رضاعی
	مبحث دوم: قرابت سببی
۲۰	خودآزمایی بخش اول
۲۳	پاسخنامه خودآزمایی بخش اول
۲۵	بخش دوم: اموال و مالکیت
۲۶	فصل ۱: مفهوم حق و مال و دارایی
	مبحث اول: مفهوم حق
	مبحث دوم: مفهوم مال
	مبحث سوم: مفهوم دارایی
۲۹	فصل ۲: تقسیمات اموال
	مبحث اول: تقسیمات عمومی اموال
	گفتار نخست: اموال مادی و غیرمادی
	گفتار دوم: اعیان و منافع
	گفتار سوم: اموال مثلی و قیمی
	گفتار چهارم: اموال مصرف شدنی و مصرف نشدنی

فصل ۲: ایقاعات ۹۷

مبحث اول: تعریف، ماهیت و قواعد ایقاع

گفتار نخست: مفهوم و ماهیت

گفتار دوم: حدود و قواعد

مبحث دوم: ابراء

گفتار نخست: مفهوم و ماهیت

گفتار دوم: قواعد و آثار ابراء

خودآزمایی بخش سوم ۱۰۱

پاسخنامه خودآزمایی بخش سوم ۱۰۵

بخش چهارم: وقایع حقوقی ۱۰۷

فصل ۱: مسؤولیت مدنی ۱۰۸

مبحث اول: مبانی، منابع و منشأ مسؤولیت مدنی

گفتار نخست: مبانی نظری

گفتار دوم: منابع مسؤولیت مدنی

مبحث دوم: ارکان و عناصر مسؤولیت مدنی

گفتار نخست: وجود ضرر

گفتار دوم: فعل زیانبار

گفتار سوم: رابطه ی سببیت بین ضرر و عمل زیانبار

مبحث سوم: مسؤولیت های خاص و مختلط

گفتار نخست: مسؤولیت ناشی از فعل غیر

گفتار دوم: مسؤولیت ناشی از مالکیت

مبحث چهارم: آثار و تبعات مسؤولیت مدنی

گفتار نخست: جبران خسارت

گفتار دوم: اثر قرارداد خصوصی در مسؤولیت مدنی

فصل ۲: قواعد خاص حاکم بر مسؤولیت مدنی ۱۲۳

مبحث اول: غصب

گفتار نخست: تعریف و شرایط تحقق غصب

گفتار دوم: آثار غصب و تکالیف غاصب

گفتار سوم: تضامن و تعاقب ایادی

مبحث دوم: استیفاء، داراشدن بلاجهت و ایفای ناروا

گفتار نخست: استیفاء

گفتار دوم: ایفای ناروا

مبحث سوم: اداره ی فضولی

مبحث چهارم: اتلاف و تسبیب

خودآزمایی بخش چهارم ۱۳۲

پاسخنامه خودآزمایی بخش چهارم ۱۳۷

بخش پنجم: حقوق خانواده..... ۱۳۹

فصل ۱: قرابت و نسب..... ۱۴۰

مبحث اول: قرابت

گفتار نخست: قرابت نسبی، سببی و رضاعی

گفتار دوم: قرابت ناشی از سرپرستی

مبحث دوم: نسب

گفتار نخست: نسب مشروع

گفتار دوم: نسب ناشی از شبهه

گفتار سوم: نسب ناشی از تلقیح مصنوعی

گفتار چهارم: نسب ناشی از زنا

مبحث سوم: اثر نسب

گفتار نخست: نگاه داری و تربیت اطفال

گفتار دوم: ولایت سرپرستی

گفتار سوم: نفقه اطفال

فصل ۲: ازدواج..... ۱۵۷

مبحث اول: مقدمات و شرایط انعقاد نکاح

گفتار نخست: مقدمات

گفتار دوم: شرایط انعقاد عقد نکاح

مبحث دوم: موانع نکاح

مبحث سوم: آثار نکاح

گفتار نخست: حقوق و تکالیف در روابط شخصی

گفتار دوم: حقوق و تکالیف در روابط مالی

فصل ۳: انحلال نکاح..... ۱۸۲

مبحث اول: فسخ نکاح

گفتار نخست: حق فسخ ناشی از عیب زوجین

گفتار دوم: حق فسخ ناشی از تدلیس

گفتار سوم: حق فسخ ناشی از تخلف از شرط صفت

مبحث دوم: طلاق

گفتار نخست: موجبات طلاق

گفتار دوم: قواعد و شرایط خاص طلاق

گفتار سوم: اقسام طلاق

گفتار چهارم: آثار طلاق

خودآزمایی بخش پنجم..... ۱۹۰

پاسخنامه خودآزمایی بخش پنجم..... ۱۹۴

بخش ششم: عقود معین ۱..... ۱۹۷

فصل ۱: عقد بیع..... ۱۹۸

مبحث اول: مفهوم عقد بیع

مبحث دوم: اوصاف و خصوصیات عقد بیع

مبحث سوم: انعقاد عقد بیع

گفتار نخست: اراده ی طرفین

گفتار دوم: اهلیت طرفین معامله

گفتار سوم: موضوع معین عقد

مبحث چهارم: آثار و نتایج عقد بیع

گفتار نخست: انتقال مالکیت موضوع معامله و ثمن

گفتار دوم: تسلیم موضوع معامله

گفتار سوم: تادیه ثمن قراردادی

گفتار چهارم: ضمان درک مبیع

فصل ۲: عقد اجاره ۲۲۰

مبحث اول: قواعد عمومی عقد اجاره

گفتار نخست: مفهوم و ماهیت عقد اجاره

گفتار دوم: انعقاد و آثار عقد اجاره

گفتار سوم: انحلال عقد اجاره

مبحث دوم: اقسام اجاره - توجه به عقد عمومی

گفتار نخست: چهره‌های خاص اجاره - اجاره اسباب

گفتار دوم: اجاره اشخاص

فصل ۳: عقد صلح (سیدالعقود) ۲۳۲

مبحث اول: انعقاد عقد صلح

مبحث دوم: آثار عقد صلح

فصل ۴: عقد قرض ۲۳۵

مبحث اول: خصوصیات و انعقاد عقد قرض

مبحث دوم: آثار عقد قرض

فصل ۵: عقد جعاله ۲۳۷

مبحث اول: مفهوم و انعقاد عقد جعاله

مبحث دوم: آثار عقد جعاله

فصل ۶: عقد شرکت ۲۴۰

مبحث اول: مفهوم عقد شرکت و اقسام آن

مبحث دوم: انحلال عقد شرکت و تقسیم اموال مشترک

فصل ۷: عقد مضاربه ۲۴۵

خودآزمایی بخش ششم ۲۴۷

پاسخنامه خودآزمایی بخش ششم ۲۵۲

بخش هفتم: عقود معین ۲ ۲۵۵

فصل ۱: عقد ودیعه ۲۵۶

مبحث اول: مفهوم و اوصاف عقد ودیعه

مبحث دوم: انعقاد و انحلال عقد ودیعه

گفتار نخست: انعقاد عقد

گفتار دوم: انحلال عقد

مبحث سوم : آثار عقد ودیعه
گفتار نخست: تعهدات مستودع
گفتار دوم: تعهدات مودع

فصل ۲: عقد عاریه ۲۶۰

مبحث اول: مفهوم و اوصاف عقد عاریه
مبحث دوم: انعقاد و انحلال عقد عاریه
گفتار نخست: انعقاد عقد
گفتار دوم: انحلال عقد
مبحث سوم: آثار عقد عاریه

فصل ۳: عقد وکالت ۲۶۳

مبحث اول: مفهوم و انعقاد عقد وکالت
گفتار نخست: مفهوم و اوصاف وکالت
گفتار دوم: مفاد عقد وکالت
مبحث دوم: آثار عقد وکالت
گفتار نخست: تعهدات متقابل طرفین
گفتار دوم: روابط طرفین عقد با اشخاص ثالث
مبحث سوم: انحلال عقد وکالت
گفتار نخست: فسخ عقد وکالت
گفتار دوم: انفساخ عقد وکالت

فصل ۴: عقد حواله ۲۷۳

مبحث اول: مفهوم و انعقاد عقد حواله
گفتار نخست: مفهوم و اوصاف حواله
گفتار دوم: انعقاد عقد حواله
مبحث دوم: آثار عقد حواله
گفتار نخست: رابطه محیل با محتال
گفتار دوم: رابطه محیل با محال علیه
مبحث سوم: انحلال عقد حواله
گفتار نخست: انحلال قهری
گفتار دوم: انحلال ارادی

فصل ۵: عقد کفالت ۲۷۸

مبحث اول: مفهوم و انعقاد عقد کفالت
گفتار نخست: مفهوم و اوصاف کفالت
گفتار دوم: انعقاد عقد کفالت
مبحث دوم: آثار عقد کفالت
گفتار نخست: رابطه کفیل و مکفول له
گفتار دوم: رابطه کفیل و مکفول
مبحث سوم: اتمام عقد کفالت
گفتار نخست: سقوط تعهد
گفتار دوم: انحلال کفالت

فصل ۶: عقد ضمان ۲۸۳

مبحث اول: مفهوم و اوصاف عقد ضمان

گفتار نخست: مفهوم ضمان

گفتار دوم: اوصاف ضمان

مبحث دوم: انعقاد عقد ضمان

مبحث سوم: آثار عقد ضمان

گفتار نخست: رابطه ضامن و طلبکار

گفتار دوم: رابطه ضامن و مدیون

گفتار سوم: روابط ضمانان در صورت تعدد

فصل ۷: عقد رهن ۲۹۳

مبحث اول: مفهوم و اوصاف عقد رهن

مبحث دوم: انعقاد عقد رهن

گفتار نخست: عینی بودن عقد

گفتار دوم: اهلیات طرفین

گفتار سوم: شرایط اصل و رهن

گفتار چهارم: شرایط خاص حق

مبحث سوم: آثار عقد رهن

گفتار نخست: آثار مطلق عقد

گفتار دوم: آثار عقد نسبت به طرفین

گفتار سوم: آثار عقد نسبت به اشخاص ثالث

خودآزمایی بخش هفتم ۳۰۳

پاسخنامه خودآزمایی بخش هفتم ۳۰۷

بخش هشتم: شفعه، وصیت و ارث ۳۰۹

فصل ۱: شفعه ۳۱۰

مبحث اول: حق شفعه

گفتار نخست: تعریف و خصوصیات حق

گفتار دوم: شرایط پیدایش حق

گفتار سوم: قواعد اجرای حق

گفتار چهارم: زایل شدن حق

مبحث دوم: اخذ به شفعه

گفتار نخست: اثر اخذ به شفعه

گفتار دوم: دعاوی اعمال حق شفعه

فصل ۲: وصیت ۳۱۷

مبحث اول: انعقاد و شرایط صحت وصیت

گفتار نخست: انعقاد وصیت

گفتار دوم: شرایط صحت وصیت

مبحث دوم: رجوع از وصیت و اجرای آن
 گفتار نخست: رجوع از وصیت
 گفتار دوم: اجرای وصیت
 مبحث سوم: وصیت عهده‌ی

فصل ۳: ارث ۳۲۷

مبحث اول: شرایط ایجاد و موجبات ارث
 گفتار نخست: شرایط ایجاد
 گفتار دوم: موجبات ارث
 مبحث دوم: حفظ دارایی و مدیریت ترکه
 گفتار نخست: طریقه تصفیه ترکه
 گفتار دوم: مالکیت ورثه
 مبحث سوم: نحوه‌ی تقسیم ترکه
 گفتار نخست: سهم دریافت ارث
 گفتار دوم: سهام و نسبت نسب
 گفتار سوم: سهام زوجیه

خودآزمایی بخش هشتم ۳۵۷

پاسخنامه خودآزمایی بخش هشتم ۳۶۱

سؤال‌های سراسری ۱۳۹۴ ۳۶۳

منابع ۳۶۹

مقدمه

حق یا توانایی که قانون برای برطرف کردن و انجام نیازمندی‌های روزانه در زندگی به افراد اعطا نموده است، خود به دو قسم می‌باشد: حق مالی و حق غیرمالی (قانون مدنی مشتمل بر این دو مبحث در کنار قوانین ادله‌ای اثبات دعوا می‌باشد)

حق مالی: برای تنظیم روابط اشخاص در ارتباط با استفاده از ابزارها و اشیای مادی به وجود می‌آید. در واقع مجموعه حقوقی است که یک دولت (به معنای اعم آن) برای دستیابی اشخاص آن جامعه به نیازهای مادی اش به آنان اعطا می‌نماید و به طور خلاصه داخل در دارایی مادی آنان است، مثل حق ملکیت. این نوع از حق، تحت عنوان حقوق اموال در بخش‌های پیش رو در حقوق مدنی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

حق غیرمالی: هدف برطرف نمودن خواسته‌ها و امیال عاطفی و غیرمالی است و قابل ارزیابی با پول نمی‌باشد. حقوق غیرمالی تحت عنوان حقوق اشخاص مورد بررسی قرار می‌گیرند. نکته آنکه برخی موارد مانند نفقه با آنکه جنبه‌ای مالی نیز دارند اما جنبه مالی آنان تبعی است و کماکان حقی غیرمالی می‌باشند.

از این تعاریف چند قاعده‌ی مسلم حقی استخراج می‌گردد؛

طبیعتاً:

- ۱- حق مالی قابل نقل است و حق غیرمالی خیر؛ استثناء وارد بر آن حق انتفاع است که غیرقابل نقل می‌باشد.
- ۲- حق مالی قابل اسقاط است و حق غیرمالی خیر؛ اسقاط حق مالی در قالب ایقاع است.
- ۳- حق مالی قابل توقیف است و حق غیرمالی خیر.

باید ابتدا دانست که حقوق مدنی مبتنی بر مسائل عالم ثبوت است نه عالم واقع. بنابراین لازم است که ابتدا به تقسیماتی در باب حقوق مالی و غیرمالی اشاره نمایم. اکثریت حقوق غیرمالی جنبه‌ی آمره دارند؛ به استثنای مواردی مثل حق تبع که ممکن است به زن نیز انتقال می‌یابند. اما اکثریت حقوق مالی جنبه‌ی مخیره دارند لذا می‌توان برخلاف آنان تراضی نمود.

حق مالی

۱- حق عینی (حق بی واسطه نسبت به شیء مثل ملکیت)

- اصلی: حقی است مستقل و بدون وابستگی به حق دیگری.
- تبعی: به تبع یک حق دینی می‌آید و استقلال ندارد.

۲- حق دینی (حق مستقل از شیء مثل حق داین نسبت به مدیون)

- انتقال مال
- انجام کار
- خودداری از انجام کار

بحث کامل در مورد حق مالی در بخش مدنی اموال آورده می‌شود. اما حقوق غیرمالی یا حقوق شخصیت که صرف نظر از موقعیت اجتماعی افراد به آنان تعلق می‌گیرد در بخش نخست بیان می‌گردد.

پس از ذکر این مقدمه طبق سرفصل‌های آموزشی با توجه به اینکه اشخاص طرف حق می‌باشد و مهمترین رکن در حقوق ایجاد نظم در روابط آنان با یکدیگر است، ابتدائاً به بحث اشخاص (مدنی یک) - به استثناء بخش حقوق خانواده که در سرفصل‌های آموزشی تحت عنوان حقوق مدنی ۵ آورده شده - می‌پردازیم.